

अनुसन्धानमा आधारित सहरी फोहोर व्यवस्थापनका सवालहरू

डा. विष्णुराज उप्रेती

डा. अमृता धले

परिचय

वर्द्धो सहरीकरणसँगै सहरको फोहोर व्यवस्थापन संसारभर नै र खासगरी विकासोन्मुख देशमा निर्वाहमा चुनौतीको रूपमा देखा परिरहेको छ (Khadka et al. 2021; Thapa & KC, 2011) । यो सवाल वातावरणीय, प्राविधिक, सामाजिक, राजनीतिक, आर्थिक र मनोवैज्ञानिक पनि भएकाले यसको व्यवस्थापन बहु-आयामिक, जटिल र सशत र्चलन्ध (Maharjan et al. 2019; Chudal et al. 2019) । जनघनत्व बढी र ठाउँ कम हुने अनि जीविकोपार्जनका सवै सामग्री खरिद गरेर चलाउनु पर्ने अवस्थामा मानिसहरू जिम्मेवार भइदिनेनु भने (र, सबैबाट यो अपेक्षा गर्नु पनि बधाईकासै हुँदैन) सहरी फोहोर जनस्थानव्यको लागि घातक हुनेमाथ नभई यसले पर्यटन र सामाजिक जीवनमै नकारात्मक असर गर्दछ (Upreti et al. 2022; Bharadwaj et al. 2020; Bhele 2019; Dangli et al. 2015) । त्यसैले सहरी फोहोर व्यवस्थापनलाई कसरी प्रभावकारी र वातावरणसमैवी एवम् पुनः बनाउन सकिन्छ भन्नेबारे अनुसन्धान सरी नीति-निर्माता र कार्यान्वयनकर्तालाई सहयोग पुऱ्याउनु अनुसन्धानकर्ता र अनुसन्धान संस्थाहरूको जिम्मेवारी पनि हो ।

यही परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सेन्टर फर कन्टेम्पोररी रिसर्च (एन.सि.सि.आर./से विगत पाँच वर्षदेखि मुजान विश्वविद्यालय - स्विट्जरल्याण्ड, कोलम्बो विश्वविद्यालय - श्रीलंका, इन्डियन इन्स्टिट्युट अफ टेक्नोलोजी (आई.आई.टी.) - मुम्बई र केही गैरसरकारी विकास संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा 'सहरी ठोस फोहोर व्यवस्थापनका चुनौती: साइटपछिको मुशाननका पहलहरूबाट सिकाइ (प्यालेन्जेज अफ म्युनिसिपल सोसिइ वेस्ट म्यानेजमेन्ट सर्निङ्ग क्रम पोष्ट कार्डिनिस राभनेन्स इन्सिर्क्टिभ्स इन साउथ एसिया)' भन्ने अनुसन्धान परियोजनाअन्तर्गत दक्षिण एसियाका तीनवटा ठूला सहरहरू कोलम्बो, काठमाडौं र चेन्नईमा विस्तृत अध्ययन गरेको विषय (Upreti et al. 2020; 2022) । कोलम्बोको न्याग्दफिन्ड साइटमा पहिलो गर्दै पुर्ण मानिसहरूको मृत्यु र कनोडीको क्षति, चेन्नईमा आएको दुनो बाढीले न्याग्दफिन्ड साइट बगाउँदा दुनो बनाउनको क्षति एवम्

“जो अनुसन्धान तीनवटा देशका तीनवटा जहाजगहरहरूको विस्तृत घटला-अवबखल (केस-स्टडी)को आधारमा गरिइकाले कसका उद्देखहरू तब गर्दा तुलनात्मक हुलेगरी तब गरिइको थियो ।”

नेपालमा भारतीय माफावन्दी र भ्रूक्षयका कारण सहरी फोहोर व्यवस्थापनमा उत्पन्न भएको जटिल कठिनाई साथै यी अक्षयारा र जटिलताको सम्बोधन गर्न उल्लिखित तीन दुला साहरहरूले के गरेका छन् भन्ने कृत्वा शाकाअन्तर्गत यो अनुसन्धान भएको थियो (Upreth et al. 2020; 2022) । यो अनुसन्धानको पहिलो दुई वर्ष यो लेखका प्रथम लेखक र पाइल्लो लगभग साठै दुई वर्ष दोस्रो लेखकले नेपालको नेतृत्व गरेको यसै वर्ष पृष्ठभूमिमा यो लेख तयार गरिएको छ ।

अनुसन्धानको उद्देश्य र अनुसन्धान विधि

यो अनुसन्धान तीनवटा देशका तीनवटा महानगरहरूको विस्तृत घटना-अध्ययन (केस-स्टडी)को आधारमा गरिएकोले यसका उद्देश्यहरू तय गर्न तुलनात्मक हुनेगरी तय गरिएको थियो । यो अनुसन्धानका उद्देश्यहरू निम्नानुसार थिए:

- क) फोहोर व्यवस्थापनमा मुशक्तनका साथै भएका संस्थागत संरचनाहरूको व्यवस्था र प्रभावकारिताको स्थिति,
- ख) फोहोर-पत्र व्यवस्थापन (वेस्ट प्लेन म्यानेजमेन्ट)को अवस्था, र
- ग) सहरी व्यवस्थापनमा आएका नवोदित अवधारणा तथा अभ्यासहरू केलाउनु ।

थिने तीनवटा कृत्वा उद्देश्य (क्षेत्र)अन्तर्गत नेपालको अनुसन्धान टोलीले काठमाडौं र सिमरौन न्याण्डकिन्ड माइट (नुवाकोट) मा अध्ययन गरेको थियो । यो अध्ययनमा प्रयोग भएको विधि निम्नानुसार थियो :

काठमाडौं महानगरपालिकाका फोहोर व्यवस्थापनका विविध अन्त्य भएका केही बडाहरू (काठिमाटी-१२, टेकु-१२, माजिमाटी-२) कीर्तिपुर नगरपालिका र ककनी गाउँपालिका (सिमरौन) लगायतका क्षेत्रमा सवालकेन्द्रित समूह-उत्पन्न, प्रायक अवलोकन, महत्वपूर्ण विषयका प्रमुख जानकार व्यक्तिहरूसँग सहन अन्तर्वार्ता तथा कीर्तिपुरका १० वटा बडाहरूमध्ये चारवटा बडाहरू (१, २, ३ र १०) मा प्रश्नाकलीमा आधारित सर्वेक्षण (१४% कम्पिडेन्स इन्टरभलमा ३९२ जना र थप १० प्रतिशत पर्युरीमा) गरिएको थियो ।

यी मात्रात्मक तथा नुवात्मक तथ्याङ्क संकलनको अलावा विषयवस्तुसँग सम्बन्धित उपलब्ध सन्दर्भ सामग्रीहरूको समीक्षा गरी यी सबैको आधारमा विश्लेषणात्मक र विश्लेषणात्मक प्रक्यापट तथ्याङ्क विश्लेषण एवम् परिणाम संश्लेषण गरिएको थियो ।

अनुसन्धान परिणाम

यो कृत्वा अध्ययनका सबै पक्षहरू विस्तृत रूपमा यो लेखमा समेट्न नसकिए पनि अनुसन्धानका केही प्रमुख परिणामहरू यहाँ प्रस्तुत गरिएका छन् ।

- क) नेपालको सबैपक्षले तीन तहका सरकारहरूबीच भूमिका थपिको परिश्रवमा संघर्ष गरिरनुको नीति, नियम तथा प्रशासनिक साह्यीकरणको कठिनाइका बावजूद स्थानीय सरकारले ठोस फोहोर व्यवस्थापनमा केही राम्रै काम गरेको देखियो । तर, निजी क्षेत्र भने पूर्ण रूपमा सन्तुष्ट नभएको पाइयो ।
- ख) यसैगरी सिमरौन कृत्वाकेन्द्रित फोहोर व्यवस्थापन संरोकार समितिका अध्यक्ष नरनाथ बुढाथाना पनि संघीय सरकारको भूमिकागत सन्तुष्ट हुनुभएको पाइएन । उहाँका अनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०१७ अन्तर्गत फोहोर व्यवस्थापन

‘काठमाडौंमा ट्यारुस्थापनका पुरुष (१०%) अर्धमात्रा महिला (८३%) अर्धमात्रा टेरिस्को ।’	फोहोर
--	-------

कार्य स्थानीय सरकारको भार्पण समन्वयको अभाव र अन्तर-स्थानीय सरकारबीच राम्रो सहकार्य नहुँदा काठमाडौंमा १८ वटा नगरपालिकाहरू र अरु थप केहीको समेत फोहोर वैधानिक मान्यतापेगर नै सिमरौन न्याण्डकिन्ड माइटमा विमर्जन गर्न प्राधिकृत नुवाकोटका मासिन, जनावर र नवीलाई समेत प्रवृत्त गरी अन्तर गरेको भेटियो । यसका प्रमुख कारणहरूमा समन्वयको अभाव, नीति र कानूनको अपवांयता

- एवम् पूर्ण जनसाह्यिताको कमी रहेको पाइयो ।
- ग) काठमाडौंमा फोहोर व्यवस्थापनमा पुरुष (९७%) भन्दा महिला सहभागत (८३%) अर्धमात्रा वडी देखियो । फोहोर व्यवस्थापनमा ३९ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका मासिनहरू सबैभन्दा वडी (२४%) संलग्न भएको पाइयो । तर, फोहोरसम्बन्धी निर्णय प्रक्यामा भने महिला (७%) भन्दा पुरुष (२७%) अर्धमात्रा वडी रहेको भेटियो । यसले फोहोर व्यवस्थापनमा प्रायक संलग्न रहने भार्पण निर्णय प्रक्यामा भने महिलाहरूको सहभागतता कमजोर रहेको पाइयो ।
- घ) सर्वेक्षणको क्षेत्रमा देखिएका फोहोर व्यवस्थापन गर्ने प्रमुख अन्त्यसमा फोहोर छुट्टाउने, पुनःप्रयोग गर्ने तथा विमर्जन गर्ने र फाल्ने कृत्वाहरू नै मुख्य रहेको पाइयो तर केही थप काम गर्ने हो भने यसबाट उहाँ उल्थापन गर्न सकिने सम्भावना समेत रहेको देखियो (Lohani et al., 2021) । यससँग सम्बन्ध केही तथ्यगत विश्लेषण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	सञ्चालन	परिणाम
१.	धरायसीस्तरमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने मुख्य व्यक्तित्व	महिला ८३ प्रतिशत, पुरुष ९७ प्रतिशत
२.	धरायसीस्तरमा फोहोर छुट्याउने षलन	धरायसी फोहोर ११ प्रतिशत, भान्साको फोहोर १४, प्रयोग गर्न भिन्ने फोहोर १० प्रतिशत
३.	फोहोर व्यवस्थापनको मुख्य तरिका	निजी क्षेत्रका फोहोर सङ्कलकलाई मितित फोहोर दिने ९० प्रतिशत, भान्साको फोहोर दिने ४४ प्रतिशत
४.	फोहोर सङ्कलकलाई तिनै रकम	९० प्रतिशतले रु. ११०/- देखि रु. ४१०/- प्रतिमहिना (९० प्रतिशतले कुनै पनि सेवा नदिएको)
५.	विपद्का समयमा फोहोर व्यवस्थापन	३० प्रतिशतले केही चरक महसुस गरेकाे, फोहोर उडाउने काम अनियमित भएको, कुनै फोहोरबाट मल बनाएर कौसी खेती गरी तरकारी फालाउन थालेकाे, पुनः प्रयोग गर्न भिन्ने फोहोरलाई प्रयोगमा ल्याएको

स्रोत: प्रारम्भिक सर्वेक्षण, सन् २०२१

ड) सीपिल्लो अर्कोडमा सहरी फोहोर व्यवस्थापनमा नयाँ-नयाँ अवधारणा र अभ्यासहरू सुरु भएको पाइयो। बजार वा आर्षिक लाभकेन्द्रित यी अवधारणाहरूमा 'फोहोरलाई मोहर', 'क्याम फ्रम टुघाम' (फोहोरबाट नगद), वेन्ट फ्रम वेट (फोहोरबाट राखे फाइदा), सङ्कुलन ट्रकोनोमी (घडीप आर्षिक लाभ) र खाली सीसी केही उचाहरणहरूको रूपमा

खोजेका छन्। यी अवधारणाहरूलाई अभ्यासमा ल्याउन पुँजी निजी संस्थाहरूले विभिन्न पहलहरू गरेका छन्।
घ) त्यसैगरी 'फोहोर व्यवस्थापनको प्रकृवामा महिलाकरण (कर्मिनाइजेसन अक वेण्ट)' भएको पाइयो। त्यसै, 'घाल्ने र फाल्ने (वन एण्ड डम्प)' अभ्यासमा परिवर्तन भई 'सहरमा फोहोर व्यवस्थापन गर्ने नयाँ पात्रहरू' (न्यू एक्टर्स

एन.सि.सि.आर. र सि.आई.पु.डी.द्वारा अक्टोबर, सन् २०२१ मा आयोजित परिचयजनक कार्यकर्ता छलफलका सहभागीहरू

स्रोत: एन.सि.सि.आर. र सि.आई.पु.डी.

इन टाउन) भएको, अस्पतालजन्य फोहोर व्यवस्थापनको चुनौती, फोहोरमा काम गर्ने थमिक्को स्वास्थ्यमा पर्ने नोक्सिम र जीवन-शैली, फोहोर व्यवस्थापनमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग, फोहोर उत्पादनपछि छुट्टैवाट पुनर्प्रयोग गर्ने, अप्रदूषण गर्ने र कुकानी गर्ने अभ्यास, 'बोसी खेती' शुरुवात र बोसी खेती, कनेसावारी एवम् घर-बगैचामा कुहिले फोहोरको प्रयोगजस्ता फरक र फोहोर कम उत्पादन एवम् बिसर्जन गर्ने अभ्यास पनि सुरु भएको पाइयो (Upreti et al., 2022)।

- ख) फोहोर व्यवस्थापनमा बुवाहरुको वढ्यो पात्र र संलग्नता (जस्तै : खाली सीसीजस्ता पहल), कुहिले फोहोरलाई कम्पोस्ट बनाई विक्री गर्ने, फोहोरको 'पिन आर' अर्थात् रिड्युस, रि-युज र रिसाइकल (फोहोर उत्पादन घटाउने, पुनर्प्रयोग गर्ने र प्रशोधन गर्ने) व्यवस्थापकीय मान्यताको वढ्यो अभ्यास साथै यो तरिकाबाट सिर्जना भएको रोजगारी पनि उल्लेख्य शुरुवातका रूपमा पाइए। विगतको 'फोहोर-मैला व्यवस्थापनको काम बिपन्नहरुको हो' भन्ने चलत मान्यतामा पनि बिस्तारै परिवर्तन भइरहेको देखियो।
- ग) स्थानीय जनता (खासगरी फोहोर बिसर्जन गर्न सैजाने बाटो र बिसर्जन स्थल, नुवाकोटको मिसडोलका) र फोहोर व्यवस्थापन गरिरहेको काठमाडौं महानगरपालिकावीचको इन्ड एवम् यसको राजनीतीकरण सदावाहुर र व्यापक देखियो। यो सवाल मुख्यतः सडकको दुरावस्था र यसले सिर्जना गरेका समस्यासँग पनि सम्बन्धित पाइयो। यसै प्रसङ्गमा काठमाडौं महानगरपालिकाका मिसडोल न्यापडोफिल्ड साइटका इन्जिनियर सरकार विप थोडले भन्नुहुन्छ, "सरकारले प्रमुख राष्ट्रिय राजमार्गहरूलाई प्राथमिकता दिएका कारण मिसडोलले प्राथमिकता पाउन सकेन"। यसैगरी ककनी सांघालिका, बडा नं. १ का तत्कालीन अध्यक्ष चन्द्रबहादुर बस्नारी मिसडोलमा गरिएको फोहोर व्यवस्थापनबारे आफ्नो गहिरो अनुभूति व्यक्त गर्नुहुन्छ, "मिसडोलमा दुई वर्षका लागि वैज्ञानिक तरिकाले फोहोर व्यवस्थापन गर्ने र त्यहाँका जनतालाई रोजगारी दिने एवम् २४ शैघाको अस्पताल बनाइदिने भनेको केही पनि

पूरा भएको छैन"।

- घ) चिहिन्यो समयमा सहरि फोहोर व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रको संलग्नता निकै उत्साहजनक, सशक्त र प्रभावकारी भएको पाइएता पनि उनीहरुले स्थानीय सरकारबाट पाउनुपर्ने सहयोग नपुगेको भनेर आक्रामक उदाहरणको पाइयो। यसै सन्दर्भमा 'बुम वेष्ट टु भ्यानु'का प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नवीन विकास महर्जन भन्नुहुन्छ, "फोहोर व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्र एक प्रमुख पात्र हुँदाहुँदै पनि नगरपालिका र निजी कम्पनीबीच औपचारिक सम्बन्धित भई काम हुन सकेको छैन। निजी क्षेत्रले आफ्नै सुरक्षा काम गर्नु परिरहेको छ"।

सहरी फोहोर व्यवस्थापनक लागि दिव्यद र नीतिगत समासाहक

यो अनुसन्धानको प्रारम्भिक नतिजाको आधारमा निम्न सिकाइ तथा सवालहरु प्रस्तुत गरिएको छ :

- क) फोहोरमा काम गर्ने थमिक्हरुको स्वास्थ्य र सुरक्षालाई नीतिगत रूपमै सम्बोधन गरिनुपर्ने।
- ख) तीन तहका सरकारहरुबीच समन्वयको नीतिगत र अभ्यासगत संरचना, जिम्मेवार पात्र र टोम प्रकृया निर्धारण गर्नुपर्ने।
- ग) स्थानीय सरकारको फोहोर व्यवस्थापनको प्राथमिक र व्यवस्थापकीय क्षमता विकास गर्नुका साथै स्थानीय सरकारको संरचनाभित्रैका क्षमि, काताकरता र पूर्वाधार ट्काइहरुको सहकार्य, समन्वय र एकीकृत कार्यक्रम परिचालनको व्यवस्था सुनिश्चित गर्नुपर्ने।
- घ) फोहोर व्यवस्थापनमा संलग्न महिला थमिक्हरुकै पहलमा सहकारी संस्था स्थापना भई परिचालित भएको त पाइयो तर स्थानीय सरकारले यस्ता सहा अभ्यासलाई प्रवर्द्धन र थप परिष्कृत गर्न एवम् पथोत सहयोग गर्न नसकेको देखिएकोले यस्ता सहकारीहरुको भूमिकालाई संस्थागत गर्दै प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने।
- ङ) फोहोर व्यवस्थापनको दायित्व स्थानीय सरकारको भएकाले यो दायित्व पूरा गर्न आवश्यक पर्ने सहयोग (नीति-नियम, स्रोत र प्राथमि) प्रदेष्ट र संघबाट समर्थमै र समन्वयात्मक रूपमा उत्पादक गराउनु पर्ने।
- च) स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र र स्थानीय समुदायहरुको

'सुकुलप र आरतीस जाकाबलडीको सलखेदेसि काठमाडौंला फोहोर ट्काइस्थापलता छेरै गुणात्मक परिर्वतल आएको पाइयो ।'

सहकार्यमा 'तीन जारको सिद्धान्त (रिड्युस, रि-युज र रिसाइकल (फोहोर उत्पादन घटाउने, पुनःप्रयोग गर्ने र पुनः प्रशोधन गर्ने)' अन्तर्गत फोहोर व्यवस्थापन गर्ने अभ्यासलाई थप सशक्त बनाउनु पर्ने ।

- ख) फोहोर व्यवस्थापनमा सदायहोत विचार र इन्द्र देखिएको हुँदा सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँग यस्तै दीर्घकालीन समाधान खोज्ने र यसका लागि आवश्यक पर्ने सीप विकासमा स्थानीय सरकारले प्रारम्भिकता दिनुपर्ने । सहरी फोहोर व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारहरुको खासै ध्यान नपुगेकोबारे काठमाडौँ महानगरपालिकाको वालावरण विभागका तर्फाकीर्ण प्रमुख हरिकुमार श्रेष्ठ भन्नुनुन्छ, "फोहोर व्यवस्थापन प्रत्येक संस्था र व्यक्तिको जिम्मेवारी हो । तर, स्थानीय सरकारहरुले नै पनि आफ्नो फोहोर व्यवस्थापनको भूमिका विनैर पूर्वाधार विकासमा मात्र जोड दिइरहेका छन्" ।

निष्कर्ष

भूकम्प र भारतीय नाकाबन्दीको समयदेखि काठमाडौँमा फोहोर व्यवस्थापनमा धेरै गुणात्मक परिवर्तन आएको पाइयो । सधीय प्रवालीमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी भएको सन्धर्ममा उमलाई नीति, कानून, प्रशिक्षण, सोल आदिका आधारमा सुदृढ र सक्षम बनाई 'तीन जारको सिद्धान्त'अन्तर्गत स्थानीय जनताको सक्रिय सहभागिता र निजी क्षेत्र समेतको सक्रियतामा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

सन्दर्भ साधप्रीकरण

Bharadwaj, B., Rai, R., & Nepal, M. (2020). Sustainable financing for municipal solid waste management in Nepal. *PLoS ONE* 15(8), 1-15.

Bhcle, S. (2019). Privatization and decentralization of a public service: solid waste management in Kathmandu. *Columbia: Columbia University's Graduate School of Architecture, Preservation and Planning (GSAPPUP).*

Chudal, M., Dahal, K. R., & Saini, G. (2019). Review on participatory approach of solid waste management with special focus on Lalitpur metropolitan city, Nepal. *Global Scientific Journals, Volume 7, Issue 8, 965-994.*

Dangi, M. B., Schoenberger, E., & Boland, J. J. (2015). Foreign aid in waste management: A case Kathmandu, Nepal. *Habitat International* 49, 393-402.

Ghale, Y. & Upreti, D. (2021, November 30). Voices of stakeholders on SWMP, Nepal. *Wastcoff(l)ife Blog.*

<http://lifcofwwaste.com/2021/11/30/voices-of-waste-stakeholders-nepal/>

Khadka, R., Safa, M., Bailey, A., KC, B., & Poudel, R. (2021). Factors influencing municipal solid waste generation and composition in Kathmandu metropolitan city. *Nepal International Journal of Scientific and Research Publications, Volume 11, Issue 1, 520-535.*

Lohani, S. P., Keitch, M., Shukya, S., & Fulford, D. (2021). Waste to energy in Kathmandu Nepal- A way toward achieving sustainable development goals. *Sustainable Development, 1-9.*

Maharjan, A., Khatri, S. B., Thapa, L., Pant, R. R., Paudyal, P., Bhatta, Y. R., et al. (2019). Solid waste management: Challenges and practices in the Nepalese context. *Himalayan Biodiversity, 7(6), 6-18.*

Thapa, B., & K.C., A. K. (2011). Solid waste management at landfill sites of Nepal. *Indian Journal of Science and Technology, Vol.4 issue 3, 164-166.*

Upreti, B. R., Upreti, D., Veron, R., Rajbhandari, S., & Karmacharya, Y. M. (2020). Institutional architecture of municipal solid waste management (MSWM) Nepal. *University of Lausanne.*

Upreti, B.R., Ghale, Y., Veron, R., Upreti, D., Hollenbach, P., Karmacharya, Y.M., Rajbhandari, S. (2022) Waste Chains and Loops in the Kathmandu Valley, Nepal. Available at: https://serval.unil.ch/resource/serval/BIB_DAD1EDB3F2C1P001/REF

डा. विष्णुधर कोसी विश्व चार सभसभै विगत र अनुपचारक सक्षम हुनुहुन्छ । यी अनुपचार सोधेपछको वरु २०१० संवत्सरीसय वैशुव पत्रपत्रको कोसी डाय 'वैश्व अनुपचार कोसिस' (सालारो कोसी-डीय कोसिस) सभसभै सयक हुनुहुन्छ ।

डा. विष्णु कोी विश्व डीय सभसभै विगत, कोसिस वैश्व र अनुपचारक सक्षम हुनुहुन्छ । डा. कोसी डाय वैश्व विगत चार सभसभैरी विरर सभसभैरीसभ/ र अनुपचार विररको सयक यी सोधेपछको वैशुव सोसियलसभै य ।

